

Hans Andersson: Urbanisierte Ortschaften und lateinische Terminologie. Studien zur Geschichte des nordeuropäischen Städtewesens vor 1350. Acta regiae societatis scientiarum et litterarum Gothoburgensis. Humaniora 6. Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, Göteborg 1971, 281 s.

Et lidet belyst tema, der ikke desto mindre altid optræder i byhistoriske diskussioner, er de i middelalderen anvendte latinske termer for by: *civitas*, *villa oppidum*, *portus*, *urbs* etc. samt de tilsvarende betegnelser for byens indvåner: *cives*, *villanus* osv. Tilskyndet af sin lærer ved Göteborg universitet E. Lönnroth tog stadsantikvarie, fil. lic. Hans Andersson dette tema op i 1967 på et seminar, og på grund af materialemængden allierede han sig med en computer. Sigtet med undersøgelsen var at påvise, hvorfor nogle af de omtalte termer blev foretrukket frem for andre af de folk, der udfærdigede diplomer. Desuden håbede han, at man ad denne vej kunne komme definitionen på en middelalderby nærmere. Til grund for analysen anvendtes alt trykt diplommateriale i Danmark og Sverige frem til 1350 – længere var man ikke nået dengang med udgivelsen af diplomatiet i Danmark (!). For at kunne efterprøve sin metode til denne kvantitative analyse på et større og måske også mere homogent materiale blev diplomer fra Westphalen inddraget – dog kun frem til 1300, for hertil var udgiverne kommet i Tyskland (!).

Når Hans Andersson udelukkende foretrækker at benytte diplomer, sker det med den begrundelse, at man har en vis garanti for, at det enkelte diplom er udfærdiget i det pågældende område og af folk med kendskab til de lokaliteter, der omtales i det. Han påpeger dog visse usikkerhedsfaktorer f. eks. i forbindelse med aktstykkets overlevering. Det må dog blive så som så med materialets repræsentativitet, når det f. eks. for Danmarks vedkommende helt begrænses til de udgivne diplomer. Enhver ved jo, at der endnu er lakuner i både det 12. og 13. årh.

De berettende kilder forsages og betragtes som uanvendelige i dette øjemed, idet deres sprog og stil anses for hyppigt at være påvirket af anden litteratur, antikke forfattere m. m. Hvorfor skulle de mere eller mindre latinkyndige forfattere af annaler og andre beretninger være mere under indflydelse af forlæg og impulser udefra end diplomskriverne, hvoraf mange vides at have fået en uddannelse i udlandet? Hvilke termer på byer anvendte man iøvrigt på de lærdomssæder, som leverede skriftkyndige til kongens kancelli? Som en kontrol havde det været rigtigst at undersøge mulige »kancellistile« i det omfattende materiale. Således mener Andersson at kunne påvise en vis ensartethed i diplomerne udstedt af kongen – men han kommer ikke nærmere ind herpå. Desværre kender han ikke Niels Skyum-Nielsens kancellistudier i festskrifterne til Astrid Friis og Aksel E. Christensen fra henholdsvis 1963 og 1966;¹ de ville have givet ideer til bl. a. at undersøge, om der er nogen væsentlig forskel på kongens og klostres og stifters kancellier.

Når det store arbejde med indsamling, kodning og computerbearbejdelse tages i betragtning, så synes det foreliggende resultat noget pauvert. Vi erfarer, at *civitas* i Danmark anvendes på en stiftsby – og det vidste man jo allerede både fra dansk og europæisk materiale, hvorimod *villa* oftest bruges i omtalen af de øvrige byer herhjemme. En indbygger betegnes som henholdsvis *cives* og *villanus*. Med hensyn til termen *villa*, så synes den ifølge Andersson at skifte betydning omkring 1250, idet de kongelige diplo-

¹ N. Skyum-Nielsen, Den danske konges kancelli i 1250'erne, i Festskrift til Astrid Friis, Kbh. 1963, s. 225-45; samme, Kanslere og skrivere i Danmark 1250-82, i Middelalderstudier tilegnede Aksel E. Christensen. København 1966, s. 141-184.

mer skriver villa forensis. Tolkningen og brugen af villa er dog langt mere kompleks end resultatet af analysen lader formode, hvilket Andersson da også flygtigt anfører i note 263. Denne note burde have været et stort selvstændigt kapitel.

Hvad angår definitionsproblematikken, så forkaster Andersson termen »by« (Stadt) efter en deltageret forskningsoversigt, hvor H. Ammanns, H. Stoobs og C. Haases definitionsforslag præsenteres. Og selv om de karakteriseres som subjektive, overtager Andersson disse forskeres metode, dog med den væsentlige modifikation, at Andersson foretrækker det langt vagere udtryk »urbaniserede Ortschaft«, hvortil en lokalitet kan henføres, når den blot opfylder ét af de mange kriterier, de tyske forskere fordrer af en middelalderby. Det sparsomme skriftlige kildemateriale i Norden har hindret mange bylignende samfund, som fx. Hedeby, i at få det officielle tyske blå stempel.

Denne snedige omgængelse af de foreskrevne kriterier tillader Andersson at medtage en række lokaliteter i Danmark og Sverige, som næppe ville være blevet godkendt som »rigtige« byer af de nævnte fremtrædende byforskere. Hele denne definitionsdiskussion bringer dog intet nyt på grundlag af det benyttede materiale. Ikke uventet bliver konklusionen, at kun ved at inddrage et omfattende arkæologisk kildemateriale, kan man nå videre. I det hele taget synes denne omfattende analyse alt for sjældent at bevæge sig udover det filologiske aspekt. Således burde Andersson have stillet langt flere spørgsmål til sin computer. Er det muligt at skelne mellem kyst- og indlandsbyer? Eller kunne den anvendte term fortælle om en by var befæstet? Sådan kunne man blive ved.

Sammenfattende kan man sige, at den foreliggende undersøgelse bør behandles med stor forsigtighed grundet de kriterier, kildematerialet er valgt på. Dette svækker naturligvis de konklusioner, der er resultatet af det store arbejde. Men trods disse kritiske indvendinger bør det understreges, at Hans Andersson er den første i Skandinavien, der har givet sig i kast med en systematisk analyse af dette spegede emne. Hans metode vil ægge til modsigelse, og hans resultater vil blive prøvet på de kildegrupper, han lod ligge. Derfor vil hans bog blive et vigtigt pionerarbejde i vor byhistoriske forskning.

Iøvrigt har Hans Andersson senere taget emnet op igen med et skitseagtigt forsøg på at komme videre ved hjælp af et væsentligt bredere materiale – se Zentralorte, Ortschaften und Städte in Skandinavien – Einige methodische Probleme.² Som en service overfor et publikum, der ikke er fortrolig med EDB-mystikken, trykkes som et 100 sider bilag koder og de udfyldte kodeark, som desuden vil være såre nyttig for den, der skulle få lyst til at fortsætte dette arbejde.

Henrik M. Jansen

Ditlev Tamm og Jens Ulf Jørgensen: Dansk Retshistorie i Hovedpunkter fra Landskabslovene til Ørsted. I. Kilder til Dansk Retshistorie. Universitetsforlaget i København 1973. I kommission hos G. E. C. Gad. 323 s. II. Oversigt over retsudviklingen. Akademisk Forlag København 1975. 187 s. Skrifter udgivet af Retsvidenskabeligt Institut ved Københavns Universitet 18.

Ved en kort notits i H. T. 1973 s. 646–47 gjorde jeg opmærksom på fremkomsten af to retshistoriske publikationer forfattet af Ditlev Tamm og Jens Ulf Jørgensen med fælles-

² Kiel Papers '72. Frühe Städte im westlichen Ostseeraum. Symposium des Sonderforschungsbereich 17. »Skandinavien und Ostseeraumforschung«. Christian-Albrechts-Universität Kiel 8. bis. 10. Mai 1972. Herausgegeben von Hermann Hinz. Neumünster 1973, s. 23–31.